

JEDNODNIOWA SESJA TERENOWA
„Przyrodnicze paradoksy antropopresji z pogranicza Śląska i Małopolski”

TRASA

Katowice Centrum (rozpoczęcie) – Jaworzno – Bolesław – Klucze – Katowice Centrum (zakończenie)

SZCZEGÓŁOWY OPIS POSZCZEGÓLNYCH PUNKTÓW SESJI

Zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Uroczysko Sadowa Góra” wraz z Ośrodkiem Edukacji Ekologiczno-Geologicznej GEOsfera

Remiza leśna znajdująca się w granicach zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Uroczysko Sadowa Góra”. Rejon dawnego powierzchniowego pomnika przyrody Sasanka (Fot.: B. Tokarska-Guzik).

Ośrodek Edukacji Geologiczno-Ekologicznej GEOsfera jest zlokalizowany na dnie nieczynnego kamieniołomu dolomitów. Na horyzoncie widoczna Elektrownia Jaworzno (Fot.: B. Tokarska-Guzik).

Zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Uroczysko Sadowa Góra”, powołany na podstawie Uchwały Rady Miejskiej w Jaworznie z dnia 26 lutego 2015 r., znajduje się w północnej części miasta Jaworzna. Składa się z dwóch części: większej – południowej, położonej na południowo-wschodnim skłonie dolomitowego zbocza Sadowa Góra oraz mniejszej – północnej. Obszar przylega do dawnego kamieniołomu dolomitów, w tym jego zachodniej części, zagospodarowanej jako Ośrodek Edukacji Geologiczno-Ekologicznej GEOsfera.

Wzgórze Sadowa Góra, o wysokości 320 m n.p.m., stanowiące dogodny punkt widokowy, jest jednym z kilku w ciągu wzniesień Garbu Jaworzna, usytuowanych pomiędzy Kotliną Mysłowicką na zachodzie a Niecką Wilkoszyńską na wschodzie. Wśród unikatowych i specyficznych elementów przyrodniczych obszaru wymienia się walory przyrody nieożywionej (pagóry i garby o naturze erozyjno-denudacyjnej, udokumentowane złoża wapieni oraz złoża cynku i ołowiu, warpie, odkrywkę geologiczną na terenie dawnego kamieniołomu dolomitów, skamieniałości m.in.: liliowców, ramienionogów, małży) oraz przyrody ożywionej, w tym historyczne stanowisko sasanki otwartej *Pulsatilla patens* – gatunku priorytetowego, zróżnicowanie roślinności (m.in. murawy kserotermiczne, murawy galmanowe) oraz stanowiska rzadkich i zagrożonych gatunków roślin oraz zwierząt, sąsiedztwo bogatych florystycznie agrocenoz.

Płaty muraw kserotermicznych i galmanowych na zboczach Sadowej Góry (Fot.: B. Tokarska-Guzik).

Wypas owiec w południowo-zachodniej części zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Uroczysko Sadowa Góra” w Jaworznie, sierpień 2023 r. (Fot.: B. Tokarska-Guzik).

Sasanka otwarta *Pulsatilla patens* reintrodukowana na stanowisko jej historycznego występowania w Jaworznie, w ramach projektu BioGalmany (Fot.: B. Tokarska-Guzik).

Szczególnym celem ochrony jest zachowanie i ochrona czynna* istniejących na terenie „Uroczyska Sadowa Góra” walorów widokowych, estetycznych oraz przyrodniczych.

Park Gminny Gródek z Arboretum

Obszar Parku Gródek, położony w północnej części Jaworzna, na terenie dawnych kamieniołomów dolomitu byłej Cementowni Szczakowa (eksploatowanych od około 1880 r. do 1990 r.), jest zróżnicowany pod względem przyrodniczym i krajobrazowym. Do szczególnych wartości należą odsłonięcia ścian skalnych nieczynnego kamieniołomu, sięgające 30-40 m wysokości oraz sztuczne zbiorniki wodne na jego dnie wypełnione lazurową wodą (tzw. Śląskie Malediwy). Występuje tu mozaika siedlisk: naskalnych, ciepłolubnych muraw, łąk, terenów podmokłych, zbiorników wodnych, borów, lasów grądowych.

Zbiornik „Wydra” na dnie kamieniołomu Gródek (Fot.: B. Tokarska-Guzik).

Ściana skalna w kamieniołomie Gródek (Fot.: B. Tokarska-Guzik).

Użytek ekologiczny „Góra Wielkanoc”

Fragment murawy na południowo-zachodnim stoku Góry Wielkanoc (Fot.: B. Tokarska-Guzik).

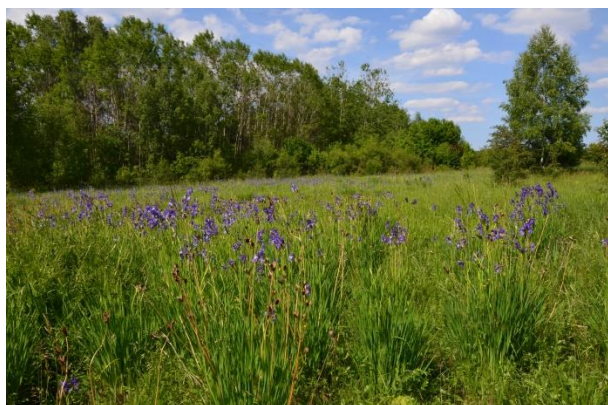
Prosienicznik plamisty *Hypochaeris maculata* w płacie murawy (Fot.: B. Tokarska-Guzik).

Użytek ekologiczny „Góra Wielkanoc” został powołany w 2015 r., uchwałą Rady Miejskiej w Jaworznie. Jest on położony na terenie Ciężkowic – jednej ze wschodnich dzielnic miasta. Powierzchnia użytku wynosi 5,6 ha, a w jego granicach znajdują się głównie południowo-zachodnie i częściowo zachodnie stoki oraz przyległa do nich część wierzchołiny wzniesienia o nazwie Góra Wielkanoc (331,22 m n.p.m.). Jest to teren Pagórów Ciężkowickich będących częścią Pagórów Jaworznickich – mezoregionu Wyżyny Śląskiej. Obszar charakteryzują duże walory przyrodnicze, krajobrazowe, a jednocześnie także historyczne. Występują tu bogate gatunkowo, dobrze zachowane murawy kserotermiczne, w których rosną rośliny należące do gatunków chronionych oraz rzadkich w regionie (m.in.: zawilec wielkokwiatowy *Anemone sylvestris*, prosienicznik plamisty *Hypochaeris maculata*, rutewka pojedyncza *Thalictrum simplex*). O walorach historycznych decyduje obecność dobrze widocznych wyrobisk po eksploatacji rud cynku i ołowiu; są to pozostałości po dawnej kopalni „Wielkanoc”, która działała na tym terenie do XVI wieku. Obecnie wyrobiska te porośnięte są murawami kserotermicznymi i galmanowymi. Na terenie użytku ekologicznego prowadzone są zabiegi w ramach ochrony czynnej*.

Obszar Natura 2000 „Łąki w Jaworznie” (PLH240042)

Obszar położony jest na terenie Niecki Wilkoszyńskiej w Jaworznie w rejonie Wilkoszyna i Ciężkowic. Obejmuje różnej wielkości płaty zmiennowilgotnych łąk trzęślicowych, łąk świeżych, ziołorośli oraz łąk bagiennych i młak niskoturzycowych zlokalizowanych w otoczeniu lasów, zarośli oraz terenów rolniczych (w większości nieużytkowanych).

Największe wartości tego terenu to bogate florystycznie, wilgotne łąki trzęślicowe (*Molinion*) – siedlisko chronione prawem wspólnotowym oraz obecność dwóch gatunków motyli z rodzaju modraszek: m. telejus *Maculinea (Phengaris) teleius* i m. nausitous *Maculinea (Phengaris) nausithous*, również chronionych na mocy Dyrektywy Siedliskowej. W skład flory łąk wchodzi gatunki roślin rzadkich i zagrożonych, w tym krytycznie zagrożony w regionie okrzyn łąkowy *Laserpitium prutenicum*. Brak koszenia spowodował postępujące zmiany składu gatunkowego, rozprzestrzenianie się niektórych rodzimych ekspansywnych gatunków zielnych i inwazyjnych gatunków obcego pochodzenia oraz sukcesję drzew i krzewów. Zgodnie z zapisami planu zadań ochronnych dla tego obszaru chronionego od kilku lat realizowane są działania ochronne*.

Fragment łąki trzęślicowej z kosańcem syberyjskim *Iris sibirica* (Fot.: B. Tokarska-Guzik).

Zagrożeniem dla „Łąk w Jaworznie” są rozprzestrzeniające się inwazyjne gatunki obce. Na pierwszym planie nawłóć kanadyjską *Solidago canadensis* w płacie łąki z mieczykiem dachówkowatym *Gladiolus imbricatus* (Fot.: B. Tokarska-Guzik).

Obszary Natura 2000 „Pleszczotka” i „Armeria”

Na terenie Olkuskiego Okręgu Rudnego eksploatowano rudy ołowiu i srebra już od przełomu XI i XII wieku, a możliwe, że i w starożytności (w okresie halsztackim, 700-400 p.n.e.). Nieco później rozpoczęto eksploatację rud cynku. Wieloletnie górnictwo i hutnictwo wywarły olbrzymi wpływ na środowisko przyrodnicze. Zmieniło nie tylko jego krajobraz i szatę roślinną, ale także stosunki wodne i warunki glebowe. Obszary takie podlegały naturalnej sukcesji, w wyniku której wytworzyły się płaty roślinności nieleśnej, głównie murawowej – tzw. murawy galmanowe. Rozwijały się one spontanicznie na odpadach metalonośnych przez 80-100 lat i więcej. Aktualnie wiele z nich jest zagrożonych przez rozwój roślinności drzewiastej. Dla ochrony tych zbiorowisk w okolicy Bolesławia utworzono dwa obszary Natura 2000: „Pleszczotka” i „Armeria”*.

Obszar Natura 2000 „Pleszczotka” (PLH120092)

Obszar Natura 2000 „Pleszczotka”
(Fot.: B. Tokarska-Guzik).

Fragment obszaru „Pleszczotka”, na którym usunięto drzewa (głównie sosnę, która spontanicznie skolonizowała ten teren), (Fot.: B. Tokarska-Guzik).

Obszar ten obejmuje stary teren pogórnicy w sąsiedztwie dawnej odkrywki „Bolesław”. Odkrywka ta była czynna do lat 80. XX wieku, a w ostatnim okresie została zasypiana i zrehabilitowana. Chroniony teren to część (około 4,9 ha) hałdy odpadów eksploatacyjnych, przylegającej do wspomnianego wyrobiska. Nazwa obszaru pochodzi od pleszczotki górskiej *Biscutella laevigata* ssp. *woycickii*, która jest stałym elementem muraw galmanowych.

Obszar Natura 2000 „Armeria” (PLH120091)

Obszar Natura 2000 „Armeria”; w tle Zakłady Górniczo-Hutnicze „Bolesław” (Fot.: B. Tokarska-Guzik).

Charakterystyczna struktura murawy z udziałem mchów i porostów (Fot.: B. Tokarska-Guzik).

Teren ten usytuowany jest w bezpośrednim sąsiedztwie Zakładów Górniczo-Hutniczych „Bolesław” w Bukownie, a dokładnie na północ od nich i obejmuje tereny pogórnicy, na których prowadzono wydobywanie rud ołowiu (galena) i cynku (galman). Roślinność nieleśna omawianego obszaru jest dość zróżnicowana. Jego najstarsza nierehabilitowana część porośnięta jest przez typowe murawy galmanowe, które nawiązują do zespołu *Armerietum halleri* w typowej formie.

Pustynia Błędowska

Pustynia Błędowska leży na pograniczu Wyżyny Śląskiej i Wyżyny Olkuskiej, w rejonie miejscowości Błędów, Chechło i Klucze. Jest to największy w Europie Środkowej, śródlądowy obszar występowania lotnych piasków pochodzenia antropogenicznego, z interesującymi formami typowymi dla krajobrazu pustynnego. Przez pustynię, ze wschodu na zachód, przepływa rzeka Biała Przemsza. Występują tu siedliska o znaczeniu europejskim, przede wszystkim wydmy śródlądowe z murawami napiaskowymi i murawami szczytlichowymi. Faunę obszaru szczególnie licznie reprezentują owady i ptaki. Można tu spotkać kilkanaście gatunków ptaków o znaczeniu europejskim, jak: trzmiełojad, lelek kozodój, dzięcioł czarny. Pustynia Błędowska jest objęta trzema formami ochrony przyrody. Stanowi część Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd, jest użytkiem ekologicznym oraz Specjalnym Obszarem Ochrony Siedlisk Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000.

Obszar Pustyni obejmuje ponad 30 km² otwartych terenów piaszczystych, otoczonych borami sosnowymi (Fot.: B. Tokarska-Guzik).

Przedmiotem ochrony na obszarze Pustyni Błędowskiej są przede wszystkim murawy piaszczyskowe (Fot.: B. Tokarska-Guzik).

*Część opisywanych obszarów była objęta działaniami projektu BioGalmany „Dobre praktyki dla wzmacniania bioróżnorodności i aktywnej ochrony muraw galmanowych rejonu śląsko-krakowskiego” (realizowanego przez Uniwersytet Śląski w Katowicach w partnerstwie z miastem Jaworzno; 2018-2021), w ramach którego realizowano działania zmierzające do powiększenia powierzchni i wzbogacenia różnorodności muraw galmanowych, a także projektu IAS/EcosystemCARE „Ochrona ekosystemów przed inwazyjnymi gatunkami roślin obcego pochodzenia w południowej Polsce” (2021-2024). Po zakończeniu projektów działania ochronne prowadzone są pod nadzorem miasta Jaworzno oraz RDOŚ w Katowicach i Krakowie.

UWAGA:

Organizatorzy zastrzegają sobie prawo do modyfikacji programu sesji terenowej w zależności od potrzeb i kondycji uczestników. W zależności od potrzeb mogą uwzględnić krótką przerwę, zrezygnować lub wzbogacić niektóre punkty programu sesji.